

АРХЕОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ НА ЗАХОДІ УКРАЇНИ ДО ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ ТА ЗАСТОСУВАННЯ ЇХ РЕЗУЛЬТАТІВ У ТУРИЗМІ

У статті прослідковано історію археологічних досліджень впродовж XIX – початку XX ст. В межах зазначеного часу виділено три етапи, це 1818–1875 роки – доба романтичної археології; остання чверть XIX ст. – археологія доби позитивізму; початок XX ст. означаємо, як період культурно-історичної школи. На основі цих етапів становлення та розвитку розглянуто еволюцію в методиці польових робіт на заході України.

В середині кожного етапу розглянуто опорні пам'ятки, які мали значення не лише для археології, а й для розвитку туризму. У підсумках акцентовано увагу на тому, що величезна кількість археологічних пам'яток відкритих і досліджених у XIX – на початку XX ст. і досі виступають важливими туристичними об'єктами заходу України. Це, насамперед, Високий Замок у Львові, Галич, Звенгород, Пліснеське городище, печера Вертеба та багато інших.

Залучення даних археології у туризмі лише сприятиме розвитку молодого та перспективного напрямку – “археологічного туризму”.

Ключові слова: польові дослідження, археологічна пам'ятка, археологічний туризм, розкопки.

Пам'ятки минулого вабили людину у всі часи, однак, лише на початку XIX ст. ці зацікавлення поступово набирають характеру наукових досліджень. Відомо, що значна кількість пам'яток залишилася у землі і дослідити їх можна лише за допомогою археології, більше того, саме, археологія дає змогу прослідкувати історію пам'яток культури, які збереглися до наших днів на поверхні.

Власне, історія польових досліджень на теренах заходу України від їх початкового етапу і до Першої світової війни стала об'єктом цієї статті. Такі хронологічні межі зумовлені, насамперед, тим, що для археології початок XIX ст. – це фактично період її “народження”, на цей час припадає накопичення джерельної бази. Цей процес якнайкраще маємо змогу прослідкувати на основі польових робіт, проведених на теренах Галичини. В цей час відкрито і досліджено пам'ятки, які є популярними і серед туристів XXI ст. Зокрема, Галич, Звенигород, Тустань, Високий Замок у Львові та багато інших. Цікаво, що зацікавлення цими пам'ятками як туристичними об'єктами прослідковуємо з XIX ст. Для прикладу, ще у

студентські роки Іван Франко був ініціатором таких мандрівок до залишків княжих городів – Галича, Звенигорода, Тереховля, фортеці в Уричі [3, с. 11].

Зауважимо, що в Європі систематичні розкопки розпочинаються на початку XIX ст. У цьому плані львівський археологічний осередок дещо відставав. Фактично до відкриття Збруцького ідола (1848)* збір археологічних матеріалів відбувався шляхом накопичення випадкових знахідок. Хоча чимало відомих пам'яток виявлено саме на початку XIX ст., їх теоретичне опрацювання, зокрема, хронологічна, культурна та функціональна інтерпретації, були зроблені значно пізніше.

Відродно, що в Україні починають все частіше вживати поняття “археологічний туризм”, який у Європі зайняв свою нішу значно раніше [4, с. 58–65; 20, с. 186–188]. Туриста ваблять однаковою мірою нерухомі пам'ятки (городища, кургани, замки) і різноманітні артефакти, виявлені під час археологічних робіт, які зберігаються у музеях. Сучасному стану знань у археології заходу України передував тривалий період зародження науки та накопичення джерельної бази. Саме у XIX ст., яке називають “віком археології”, відкрито та досліджено велику кількість пам'яток, які не втрачають актуальності й досі. Тому у статті представлено стан практичної археології у XIX – на поч. XX ст. Звідси впливає головна мета – відобразити в основних рисах розвиток польових археологічних робіт, показати перехід від безсистемних випадкових знахідок до планових археологічних досліджень, завдяки яким локалізовано, вивчено історію, досліджено первісну архітектуру пам'яток, які досі становлять цінність і є незаперечними культурно-історичними ресурсами заходу України.

Спробуємо подати короткий аналіз відкритих пам'яток. Свідомо акцентуємо увагу і на випадкові знахідки, які є цікавими музейними експонатами і займають окрему нішу в історії сучасного музейництва. Використовуючи періодизацію історії археології у межах XIX – поч. XX ст. виділяємо три хронологічні етапи.

Перший етап можна окреслити 1818–1875 роками. Він характеризується здебільшого випадковими знахідками, однак, саме з цього часу беруть початок фахові археологічні дослідження. Переломним на цьому етапі є 1848 р., коли біля с. Городниця на Тернопільщині знайдено кам'яну фігуру Збруцького ідола. Ця подія дала поштовх до цілеспрямованих пошуків археологічних пам'яток.

Початок археологічного вивчення теренів Галичини пов'язаний з добою романтизму. Романтики зверталися до минулого у різних його

* Збруцький ідол з 1851 р. знаходиться у Кракові. Він є одним з найбільш привабливих експонатів Краківського Археологічного музею, свідченням чого є те, що експонується він у окремому залі. Копія ідола є у багатьох музеях України, зокрема Львові, Тернополі, Одесі.

вимірах, намагалися пізнати свій терен завдяки тривалим пішим подорожам. Далеко не останню роль відігравали пам'ятки життєдіяльності людини, які впродовж століть зберігалися у землі.

В галицькій археології романтизм прийнято окреслювати 1818–1875 роками. Романтична археологія бере свій початок від Зоряна Доленги-Ходаковського (1784–1825) (рис. 1), який в 1815–1819 роках здійснював наукові подорожі, з яких залишилось багато нотаток про городища і замки, кургани та поховання на території Галичини [47, 82].

Інформація про такі мандрівки підтверджується одним з листів до намісника Галичини, у якому читаємо: *“...прошу дозволити провести дослідження на території Королівства Галицького, і продовжити свої пошуки. З цією метою прошу дати свій дозвіл: щоб мені можна було їхати по всій Галичині і Буковині і*

Рис. 1. Зорян Доленга-Ходаковський (1784–1825)

збирати подання у співах, обрядах ...в могилах і валах старовинних, де була б потреба аби було можна було пошукати ознаки ким, в якому столітті і з якою метою були насипані; зняти плани з деяких археологічних об'єктів, зокрема у Галичі над Дністром, поблизу Чорткова і Теревовлі... і нарешті щоб можна мені було в будь який час приїхати до Галичини і рушити в будь якому напрямку як того буде вимагати предмет зацікавлення” [37, s. 214–215]. Власне такий підхід до вивчення свого минулого і був однією з характерних рис романтичної археології.

На початку XIX ст. зафіксовано поодинокі археологічні пам'ятки. Однак, здебільшого, це відбувалося під час земляних робіт і не залишило після себе інформацію про першовідкривачів та обставини їх відкриття. Частина таких об'єктів збереглася завдяки місцевим поміщикам, які цікавилися старовинними речами, робили акцент на них і дослідники, які мали дотичне відношення до археології. Наприклад, згадуваний уже З. Доленго-Ходаковський писав: *“...збережемо... відкриття, які робляться в землі – ці різні статуєтки, зображення, металеві знаряддя, посуд, горщики з попелом. Полічимо і точно виміряємо всі великі могили. Збережемо від нищення написи на підземних скелях. Знімемо плани з розташуванням місцевостей, які мають пам'ятки минулого”* [цит. за кн. 27, с. 76].

Перші документальні свідчення про знахідки старожитностей на Прикарпатті* відносяться до першої чверті XIX ст.

У роботі Жеготи Паулі (рис. 2) “Старожитності Галицькі” є повідомлення про унікальну знахідку комплексу озброєння воїна, яку виявлено у 1826 р. під час прокладання дороги Коломия – Кам’янка Велика. Автор праці також подає інформацію про великий двосічний бронзовий “жертвний” ніж, знайдений у кургані під Галичем у 1828 р. [49, s. 26–27] (рис. 3). Ці знахідки експонувалися у музеї Любомирських у Львові [7, с. 10].

У 1826 р. виявлено тілопальне поховання III ст. н.е. в с. Велика Кам’янка Івано-Франківської області. Наступного року – поховання культури кулястих амфор у с. Берем’яни Тернопільської області [45, s. 25; 49, s. 42; 44, s. 6].

Рис. 3. Археологічні знахідки з праці “Старожитності Галицькі”

Рис. 2. Жегота Паулі (1814–1895)

Львів став не лише місцем зосередження інформації про знахідки різноманітних археологічних матеріалів, а й центром наукових досліджень. Заслугове на увагу те, що в науковий обіг вводяться нові поняття та застосовуються нові методи досліджень. Так, у 1828 р. директор Оссолінеуму А. Клодзінський зробив детальний опис залишків оборонних укріплень городища у Глинянах Золочівського повіту, а також стародавнього поховання, виявленого поблизу Львова [35, s. 84].

Перші зафіксовані у літературі польові роботи на території Прикарпаття беруть початок з 1840-х років. Серед дослідників цього часу варто відзначити Івана Вагилевича (рис. 4). Це людина, яку знають із шкільних підручників, але мабуть, лише вузьке коло спеціалістів-

* Тут і далі автор дотримується етнокультурного, а не географічного районування (детальніше див. Макарчук, 2012, с. 228–280.)

археологів знайоме з його доробком саме у археології.

Будучи одним з перших романтиків, І. Вагилевич звертався до минулого у різних його проявах. Для нас особливо цікавими є його археологічні пошуки. Збереглася інформація про його розвідки у Стрийському та Золочівському повітах. Підтвердженням цього є інформація ректорату Львівської духовної семінарії від 27 жовтня 1841 р., у якій читаємо: *“Вагилевич Іван з часу закінчення навчання (1839 – Н. Б.) подорожував...він направився до одного поміщика поблизу Олеська Золочівського округу з метою взяти на себе обов’язки вчителя його дітей, щоб таким чином мати можливість проводити розкопки великого кургану, який знаходився там. З такою самою метою він направився пізніше у Монастириська, далі на деякий час до свого батька і до священника Петрушевича в Стрийському окрузі”* [29, с. 191–192]. На жаль, інформація про результати цих робіт не збереглася.

У 1843 р. І. Вагилевич опублікував статтю [56, с. 138], присвячену унікальній пам’ятці, яка й досі користується неабиякою популярністю серед туристів, істориків та археологів – наскельній фортеці Тустань

Рис. 4. Іван Вагилевич (1811–1866)

Рис. 5. Наскельна фортеця Тустань

(рис. 5), залишки якої знаходяться у Східних Бескидах. Автор схилився до думки, що первісне призначення споруд на скелях мало ритуальний характер, що підтверджувалося знахідками в печерах кісток, кераміки, монет.

Свої наукові пошуки І. Вагилевич продовжив у 1861 р. поблизу с. Урич в ур. Вішалниця, коли здійснив археологічне обстеження невідомої раніше культової споруди. Залишки ритуального вогнища, спалені людські кістки та незначний супровідний матеріал дали підстави Вагилевичу висловити припущення, що досліджувана споруда могла служити дохристиянською святинєю [28, с. 35; 13, с. 42].

В цьому часі розпочинає археологічні дослідження ще один представник галицької інтелігенції, випускник духовної семінарії, один з піонерів української археології – Антін Петрушевич (рис. 6).

З іменем А. Петрушевича пов'язані перші польові археологічні дослідження Галича та Львова. Свій шлях у археології він розпочинав з розвідок у Галичі, які припадають на 1847–1850 роки. Він детально ознайомився із фундаментами церков княжих часів, провів там незначні археологічно-архітектурні обстеження і зарисував залишки руїн цих культових споруд (рис. 7) [16].

У 1850 р. А. Петрушевич оглянув костел св. Станіслава. Згодом він наголошував на тому, що багато знаків, креслень і назв, зображених на стінах костелу, при повторному огляді у 1878 р. не було виявлено. Він висловлював припущення, що їх знищено під час реконструкції [50, с. 36]. Збереглася інформація про окремі археологічні знахідки з Галича. Зокрема, в дерев'яній церкві св. Миколая, побудованій *“в 1102 году при реставрації около 1870 года открыто под помостомъ шесть кельтов”* [23, с. 7]. Всі вони були мідні і маленьких розмірів (рис. 8). Їх зображення зустрічаємо у збірнику під редакцією гр. Уварової, присвяченому 25-й річниці з дня смерті Олексія Уварова [30, с. 32].

На основі власних польових досліджень, а саме, відкритих фундаментів церков св. Пантелеймона, св. Спаса, монастиря св. Іллі, костелу св. Анни та багатьох житлових та господарських забудов городища, Антін Петрушевич зробив першу спробу реконструювати стародавнє місто Галич [24, с. 6]. Цікавими для сучасного дослідника є

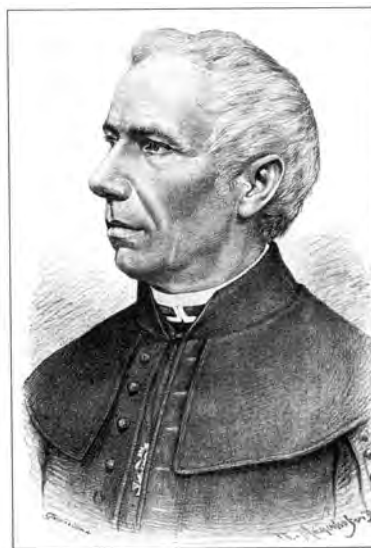

Рис. 6. Антін Петрушевич (1821–1913)

Рис. 7. Зарисовки А. Петрушевича з досліджень у Галичі

Рис. 8. Сокири-кельти з церкви Миколая у Галичі

креслення і зарисовки з польових розвідок у княжій столиці, які зберігаються у фонді А. Петрушевича [17, арк. 12]. У дискусіях, що точилися серед істориків, щодо локалізації княжого Галича, А. Петрушевич схилився до думки, що княжа столиця знаходилася на місці однойменного сучасного міста Галич. Дослідник помилково прийняв Старостинський замок за замок галицьких князів, а церкву Різдва Христового назвав столичною Богородичною церквою галицьких митрополитів (рис. 9–10). З цього приводу Я. Пастернак писав, що “саме

Рис. 9–10. Старостинський замок і Церква Різдва Христового у Галичі. Сучасне фото

таке ставлення справи, що його боронив він завзято до кінця свого життя, було причиною цілого спору між ним і всіма іншими дослідниками топографії Старого Галича” [21, с. 24]. Майбутні дослідження довели, що А. Петрушевич помилявся, однак Галич, з його пам’ятками, в тому числі і дослідженими в

середині XIX ст., продовжує залишатися привабливим для туриста містечком Галичини.

Влітку 1848 р. з р. Збруч поблизу с. Городниці на Тернопільщині витягнули Збруцького ідола. Ця знахідка увійшла в археологічну літературу під назвою Святovid (рис. 11), якого дослідники вважали втіленням релігійного культу слов’ян IX ст. Знайдена скульптура викликала навколо себе значний резонанс і стала, як відзначає багато дослідників, вагомою підставою до подальших цілеспрямованих археологічних досліджень [25, с. 1–3; с. 77, с. 103–104; 51, с. 3–16].

Рис. 11. Збруцький ідол

Завдяки знахідці змінюється підхід до археологічних знахідок. Однак, важко погодитися із тезою, яку доволі активно підтримує багато сучасних дослідників, щодо вирішального впливу знахідки Збруцького ідола на розвиток планових польових археологічних досліджень у Східній Галичині. Як свідчать документи, для

археологічної науки Львова період від початку 50-х – аж до середини 70-х років XIX ст. відзначається тією ж інертністю, що й попередні десятиліття. Тобто, розвиток археології далі стимулюють випадкові знахідки, легенди, перекази, які іноді підсилюють літописні матеріали.

Рис. 12. Підзамче. Місце перших розкопок у Львові

Окреме місце у літературі належить скарбам, які цікаві і для музеїв. У 1860 р. під час будівництва дорожнього полотна на околиці села Зарічне, що поблизу Львова, випадково знайдено скарб бронзових речей, який згодом потрапив до музею Любомирських у Львові [44, s. 63–80]. Згодом біля с. Крехів Жовківського повіту також випадково виявлено інший стародавній скарб бронзових речей [48, s. 21; 43, s. 291].

Зауважимо, що випадкові знахідки, які потрапили в літературу, це в основному предмети “музейної вартості”. Переважна більшість їх відома лише з путівників та каталогів львівських музеїв цього часу.

У середині 60-х років XIX ст. у львівській археології виділяється осередок, який починає займатися плановими дослідженнями. Перші роботи Ставропігійського інституту пов’язані з територією Львова. Однак і тут поштовхом для робіт стали випадкові знахідки.

У 1866 р. під час будівництва залізничної колії на Підзамчі робітники знайшли фрагменти ліпних горщиків, крем’яні відщепи та кілька кам’яних знарядь (рис. 12). Ставропігійський інститут в той час працював над проблематикою дослідження історії Київської Русі та Галицько-Волинської держави, тому знахідки його діячів зацікавили. В тому ж році на місці виявлених речових матеріалів А. Петрушевич розпочав археологічні роботи. Він мав надію отримати матеріал, який би підтвердив побутуючу серед багатьох дослідників історії Львова версію про первісне розташування Львова у районі Знесіння [19, с. 122].

Рис. 13. Земляні роботи на Високому Замку, 1869

Археологічні дослідження на Підзамчі Петрушевич проводив кілька років. У 1869 р. знайдено велику кількість цінних знахідок, які належали до мідного й бронзового віку, що дало можливість ствердити прадавність заселення території Львова. Завдяки археологічним дослідженням, які на пам’ятці проводили І. Шараневич та А. Петрушевич, було виявлено фрагменти ліпного грубостінного посуду з відбитками шнура у верхній частині виробу та кілька крем’яних відщепів [14, с. 215]. Керамічні

Рис. 14. Антоні Шнайдер (1825–1880)

мося, що артефакти, виявлені під час земляних робіт на Високому замку, осіли у трьох збірках. Першу з них створив д-р Смолька, який здійснював керівництво насипання кургану, інша частина знахідок опинилася в урядника будівельного міського управління Боярського, який ніби-то збирав експонати для заснування музею старожитностей, і остання, найчисельніша, частина, зібрана А. Шнайдером, була передана до музею Любомирських (рис. 15). Вона складалася із залізних виробів, фрагментів кераміки та скла [53, s. 19].

Окрім таких охоронних робіт, А. Шнайдер проводив розкопки, йому належить запровадження нових методів досліджень курганних захоронень. Так у 1874 р., досліджуючи курганне поховання культури шнурової кераміки поблизу с. Хотимир на Івано-Франківщині, А. Шнайдер успішно застосував метод суцільного перерізу пам'ятки за допомогою траншеї. Крім речових матеріалів (поховального інвентаря) простежено стратиграфічні нашарування, які дали змогу відзначити певні особливості у здійсненні курганних захоронень у племен культури шнурової кераміки [43, s. 236].

знахідки культури шнурової кераміки та невеличку кам'яну сокирку у 1873 р. передали у Народний Дім [19, с. 122]. Згодом значну частину археологічних знахідок із Підзамча передано на зберігання у фонди музею Оссолінських [32, арк. 25].

Починаючи з 1866 р., земляні роботи проводилися і на Високому замку (рис. 13). Тут робимо акцент на земляні, бо археологічними назвати роботи, що проводилися напередодні насипання кургану Люблінської унії, не маємо підстав. Ні археологів ні істориків до них залучено не було. Лише львівський дослідник Антоні Шнайдер (рис. 14) цілі дні проводив на замку, аби вберегти бодай частину знахідок, що нещадно нищилися.

З публікації на сторінках “Археологічного огляду” довідуємося,

Рис. 15. Глиняний горщик з Високого Замку у Львові

Певні зміни у археології заходу України спостерігаємо в останній чверті XIX ст. Зумовлено це насамперед тим, що на зміну романтизму приходить позитивізм, який охоплює 1870-ті роки – поч. XX ст. В цей час Європа переживала цивілізаційний розквіт. Новий напрям у дослідженнях вимагав від істориків ґрунтовного вивчення джерел та їх обережної інтерпретації. Діяльність вчених в добу позитивізму звернута перш за все на вивчення історичних коренів свого народу. Спостерігається стрімке культивування власних традицій, дослідження і охорона пам'яток – історичних та передісторичних старожитностей, застосовуючи методи археології та краєзнавства.

Виділення цього періоду обґрунтовується створенням у Львові низки товариств, навколо яких зосереджують свою діяльність фахові археологи не лише зі Львова, але й з інших міст Європи. Саме на цьому етапі розвитку відбувається активне формування археологічної науки у Львові.

Рис. 16. Адам Кіркор
(1818–1886)

Звичайно, такий поділ є доволі умовний, однак, він дає змогу простежити перехід від аматорського зацікавлення викопними знахідками до наукового підходу в їх інтерпретації, показати удосконалення методики польових археологічних досліджень, проаналізувати якісно відмінні етапи процесу накопичення джерельної бази для подальшого розвитку археології.

Зауважимо, що в останній чверті XIX ст. відбувається справжній “археологічний бум”. З середини 70-х рр. XIX ст. і до початку XX ст. відкрито та досліджено велику кількість пам'яток.

На *другому етапі* розвитку польової археології вирішальну роль відіграють *розкопки*.

Важливо зазначити, що наприкінці 70-х років XIX ст. у Львові виділяється кілька наукових осередків, які займаються польовими дослідженнями. Серед них на увагу заслуговує Крайове Археологічне товариство та Ставропігійський інститут. Хронологічно право першості належить археологічному товариству, діяльність якого припадає на 1876–1892 рр. (хоч офіційна ліквідація його відбулася в 1914 р.) [6, с. 209–237]. З дослідників, які творили археологію у цей час, помітно виділяються І. Шараневич, А. Шнайдер, А. Кіркор (рис. 16), Г. Осовський. Певну лепту в археологічні дослідження на території Східної Галичини внесли й І. Коперницький та В. Пшибиславський.

Рис. 17. Ізидор Коперницький (1825–1891)

Рис. 18. Готфрід Оссовський (1835–1897)

У цей же час на території Прикарпаття працювали І. Коперницький (рис. 17) та В. Пшибиславський. Їхні дослідження зосереджувались в основному на території сучасної Івано-Франківської області. Зокрема, біля с. Городниця Городенківського району у 1877 р. І. Коперницький розкопав могильник тшцінецько-комарівської культури, дослідив жіноче тілопокладення черняхівської культури [46, s. 47–50, 55–59]. Він спільно з В. Пшибиславським досліджував ранньотрипільське поселення в Городниці впродовж 1880–82 років [52, s. 27].

Аналізуючи доробок краківських археологів на теренах заходу України, варто відзначити Г. Оссовського (рис. 18). Йому належить відкриття і дослідження низки пам'яток, однак, у контексті досліджуваної проблеми, варто звернути увагу на одну з них. У с. Демня біля Сколе є місце, овіяне легендами і часто відвідуване туристами – це “могила Святослава”. Досі не відомо чи має ця місцевість відношення до князя Святослава, однак у літературі знаходимо підтвердження, що у ХІХ ст. вона не залишалася поза увагою археологів. Власне у 1889 р. її оглянув Г. Оссовський. Археологічних знахідок дослідник не отримав, але у звіті зафіксував сліди попередніх розкопок [48, s. 31, 37]. Очевидно, місце пов'язане з численними переказами, стало здобиччю скарбощукачів.

Наприкінці 1870-х років на теренах Прикарпаття уже велися планомірні дослідження. З матеріалів цих досліджень поповнювались збірки музею Дідушицьких та інших приватних музеїв Львова й Кракова [36, s. 3–12; 52, s. 56].

Поступово центр археологічних досліджень у Львові переміщується у Ставропігійський інститут, який до створення у Львові НТШ (1892) залишається єдиною науковою інституцією українців.

Центральне місце у плані археологічного вивчення краю дослідники Ставропігії відводили стольним городам, насамперед, Галичу і Звенигороду.

Археологічна діяльність львівської Ставропігії досліджуваного періоду нерозривно пов'язана з діяльністю І. Шараневича (рис. 19), який розкопками у Галичі та у Чехах вніс значний вклад у розвиток української археології. Стаціонарні археологічні дослідження І. Шараневича в Галичі із невеликими перервами припадають на 1882–1888 рр. З

Рис. 19. Ісидор Шараневич (1829–1901)

весни 1882 р. розкопки проходили за участю настоятеля церкви у с. Залуква Льва Лаврецького [15, с. 304]. Л. Лаврецький відкрив сім фундаментів княжих будівель. Згодом у монографії Й. Пеленського подано детальний опис шести фундаментів [50], поза увагою автора залишився Воскресенський собор.

Паралельно у 1883 і 1885 роках проводив розкопки у лісі с. Вікторів поблизу Крилоса краківський дослідник Т. Земенцький, у результаті досліджень обстежено шість могил [57, с. 88; 58, с. 15–16]. У цей час І. Шараневич проводив розкопки в ур. “Дубова”, де дослідив п’ять могил. У 1884 р. В. Дідушицький наклав заборону на дослідження Галича. Він мав намір передати виконання робіт краківському досліднику Т. Земенцькому. Тоді Ставропігійський інститут звернувся за допомогою до професора археології київського університету В. Антоновича, який погодився стати науковим консультантом і навіть взяти участь у розкопках.

Влітку 1885 р. В. Антонович допоміг львівським дослідникам систематизувати та датувати археологічні знахідки з Галича. З його допомогою було визначено 23 предмети кам’яної доби, булаву та стрілу бронзового віку, а також 17 предметів епохи заліза. В. Антонович оглянув фундаменти восьмикутних будівель у Крилосі, зробив припущення, що це залишки кам’яних веж, які захищали вхід до Галича [34, с. 4].

Загалом у результаті розкопок 1882–1885 рр. виявлено та досліджено фундаменти церков Св. Спаса, Св. Пантелеймона, між селами Залуква і

Четвертки – фундамент костелу Св. Анни, церкви Св. Миколи поблизу с. Крилос, фундамент монастиря Св. Іллі на правому березі Лукви, фундаменти восьмикутних будівель у Крилосі та на лівому березі Лукви. У Галичі дослідження проводились до 1888 р., однак суттєвих матеріалів вони не принесли [5, с. 153].

Іншою пам'яткою, що досліджувалася в останній чверті XIX ст., був княжий Звенигород. Одним з перших дослідників, який розпочав археологічні дослідження на території міста, був І. Шараневич. В ході перших розкопок дослідник виявив два підплитові поховання. В одному з них була глиняна урна і кам'яний молоток [43, с. 42]. Під час польових робіт, які розпочалися у 80-х роках XIX ст., знайдено велику кількість виробів з каменю, кременю й кераміки на території так званої “Другої Сторонки”, в урочищах Горби, Гори, Безгірні, Великі Стіги. Знайдені предмети відносились до кам'яного віку та княжої доби. В дальшій околиці виявлено сліди інших археологічних пам'яток. У 1885 р.

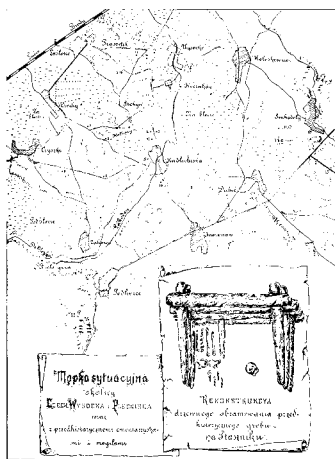

Рис. 20. Мапка ситуаційна з розкопок у Чехах і Висоцьку

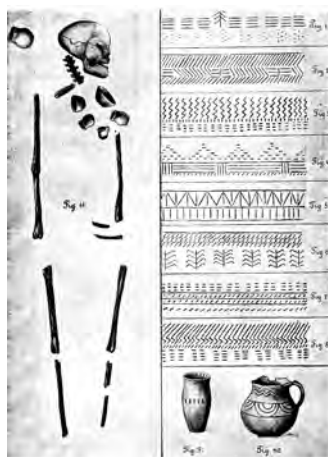

Рис. 21. Приклад оформлення ілюстрацій. Розкопки І. Шараневича у Чехах і Висоцьку

В. Антонович за участю І. Шараневича відвідав Звенигород, де було виявлено полив'яні глиняні цеглини з підлоги княжої церкви [21, с. 31]. У 1890 р. за участю В. Антоновича було відкрито залишки фундаменту церкви на городищі [14, с. 219].

Найбільшим відкриттям І. Шараневича стали розкопки (1895–1897) могильника висоцької культури біля с. Чехи Бродівського району (рис. 20). Дослідження могильника проводились разом (окремими розкопками) І. Шараневичем і М. Грушевським, який представляв НТШ. Необхідно детальніше зупинитися на методиці досліджень та їх результатах.

Весною 1895 р. І. Шараневич провів попередні розкопки в с. Чехи і Висоцько, під час яких обстежено поховання і зібрано значну кількість матеріалу. Ці знахідки дали можливість І. Шараневичу зробити класифікацію пам'яток. Поховання були окреслені, як аналогічні до поховань у Городниці та Раковці, і датовані римським часом [55, s. 16]. Рештки скелетів із поховань у с. Чехи було передано на аналіз І. Коперницькому, який встановив антропологічний тип цього населення. М. Грушевський вів дослідження могильника на високому методичному рівні, оскільки він переніс кращі методи археологічно-історичних досліджень київського (В. Антонович) центру до Львова [22, с. 9]. У результаті кількарічної роботи археологи дослідили більше 370 поховань. І. Шараневич зібрав 864 різних предмети (окрім кераміки) [10, с. 1]. Внаслідок досліджень було відкрито неглибокі поховання без будь-якого насипу. Характерною ознакою таких поховань є горщики з ритуальною їжею, що встановлювалися біля небіжчика, але без будь-якої послідовності. Найчастіше зустрічався один горщик біля голови, проте в одному з поховань зафіксовано 7 горщиків біля ніг [10, с. 8], а в іншому – 6 посудин біля голови [55] (рис. 21). Загалом для поховань досліджуваного могильника є характерною велика кількість прикрас. І. Шараневич висловив думку, що лише 10 відсотків від усіх поховань є тілопальними [55, s. 28].

М. Грушевський на основі щоденників І. Шараневича зазначає, що найцікавішою знахідкою в с. Чехи є палені людські кістки, на яких знаходиться 24 тоненькі бронзові трубочки і коралики, скріплені по чотири, що складало симетричну фігуру у вигляді намиста [10, с. 11]. Аналіз речового матеріалу дав можливість М. Грушевському виділити пам'ятку в окрему культуру і надати їй назву за місцем знаходження – культура Чехи-Висоцько. Однак у датуванні могильника М. Грушевський допустив помилку, оскільки відніс досліджуваний могильник до ранньоримського часу. Наступні дослідження В. Гребеняка та Т. Сулімирського довели приналежність могильника в Чехах до другої чверті I тис. до н.е. [1, с. 46]. Дослідження на могильнику фактично були першими розкопками, проведеними на високому фаховому рівні. Про це свідчать докладна фіксація матеріалів, вивчення стратиграфії пам'ятки, детальний аналіз речового комплексу, спроба пошуків аналогій з іншими культурами. Крім цього, із розкопок могильника залишились ситуаційні плани (рис. 20, 21) та фотоматеріали, що свідчить на користь професіоналізму дослідників.

Дослідження на могильнику Чехи-Висоцько стали новим етапом розвитку археологічної науки у Львові. Саме на прикладі цієї пам'ятки бачимо якісні зміни, що відбулися в археологічних дослідженнях у 1890-х роках. Варто зауважити, що результати розкопок М. Грушевського публікувались відразу на сторінках місцевих видань, перш за все “Записок

НТШ” [11, с. 11–12; 10, с. 1–22]. Натомість результати розкопок професора Шараневича опубліковані лише у 1900 р. на сторінках видання “Тека консерваторська”. Очевидно, тому на інформацію М. Грушевського, як більш достовірну, покладалися їх сучасники.

Наприкінці 1890-х років Ставропігійський Інститут втрачає своє значення як важливий науковий осередок. Занепадає в ньому і археологія. Натомість у кінці XIX – на початку XX ст. у Львові виділяється два центри археологічних досліджень – уже згадуване Наукове Товариство ім. Шевченка та Львівський університет, з діяльністю яких пов’язаний *третій етап* у історії досліджень.

Археологічна діяльність НТШ в цей час була зосереджена, насамперед, навколо формування археологічного відділу музею, публікації матеріалів.

На посаді апліката музею з 1913 р. розпочав роботу молодий і талановитий Володимир Гребеняк. Саме в НТШ студент IV курсу університету починає формуватися як вчений-археолог. Завдяки роботі В. Гребеняка підготовлено тимчасовий каталог музею. Тоді археологічна колекція налічувала 5012 од. зб. [33, арк. 14].

Сферою його наукових зацікавлень у галузі археології була висоцька культура. В. Гребеняк був єдиним, окрім Л. Нідерле, хто більш-менш точно визначив приналежність висоцьких пам’яток саме до доби раннього заліза. Науковець вперше, комплексно зіставивши пам’ятки висоцької культури, аргументував їх окремішність у колі сусідніх культур [2, с. 79–81].

До речі, В. Гребеняк першим подав інформацію про могильник висоцької культури у с. Гончарівка Золочівського району на Львівщині [8]. Однак, продовжити роботу йому не судилося, життя його трагічно обірвалося у битві під Галичем у 1915 р.

Ще одним працівником НТШ був Богдан Януш (праці, написані українською, підписував псевдонімом Василь Карпович) (рис. 22). Не маючи археологічної освіти, він зробив значний внесок у розвиток археології Заходу України. Свідченням цього є хоча б те, що на праці його досі покликаються майже усі археологи.

Рис. 22. Богдан Януш (1889(?)-1930)

Археологічні роботи Львівського університету цього періоду пов'язані з діяльністю Кароля Гадачека (рис. 23). Сфера наукових інтересів К. Гадачека не обмежувалась конкретною археологічною культурою чи хронологічним періодом. Перші серйозні польові дослідження археолога припадають на 1898–1899 рр., коли у селі Неслухові Кам'яно-Буського р-ну на Львівщині він проводив розкопки багаточислового поселення [43, s. 157] та поховань тшцінецько-комарівської культури [39, s. 71–73]. Згідно з публікаціями автора досліджень виявлено 18 жител та кілька господарських споруд [41, s. 48–59; 39, s. 71–86]. Значну кількість матеріалів автор відніс до черняхівської культури [41, s. 48–59]. Однак рівень тогочасних методів археологічних досліджень не дав можливості молодому науковцю правильно зорієнтуватися у типології матеріалів. Зокрема, матеріали раннього середньовіччя та Київської Русі дослідник відніс до культури полів поховань.

Рис. 23. Кароль Гадачек (1873–1914)

Ще одна цікава пам'ятка досліджувалась К. Гадачеком у 1900 р., коли він виїхав на місце, де було виявлено Михалківські скарби (1878 і 1896) і провів обстеження території. Бажаних результатів пошуки нових

Рис. 24. Розкопки Кароля Гадачека у Пшеворську

скарбів не дали, однак саме тоді у с. Михалків Борщівського р-ну Тернопільської області відкрито ґрунтовий могильник із трупопокладеннями [42, s. 33; 43, s. 68–69]. За час роботи в університеті

К. Гадачек відкриває ряд поселень та археологічних культур. Частина цих робіт здійснюється за сприяння та фінансової підтримки університету [12, арк. 73].

У 1904 р., проводячи розвідку в околицях Ясенова Бродівського повіту, він відкрив сліди двох поселень висоцької культури, розташованих в урочищах Корчунок і На Сморках. Під час розвідкового обстеження цієї території досліднику вдалося зібрати невелику кількість кераміки та крем'яних знарядь, які згодом було віднесено до висоцької культури.

У 1905 р. К. Гадачек провів розкопки поблизу Пшеворська (рис. 24). В ході дослідження вивчено 180 інгумаційних поховань. Розкопки могильника дали багатий речовий матеріал, на основі якого науковець виділив окрему групу пам'яток, відомих на той час у Мазовії, Великопольщі та Малопольщі. Могильник у Пшеворську дослідник датував II–III ст. н.е. [38, s. 16]. К. Гадачек описав низку подібних пам'яток із території Західного Побужжя і Подністер'я (зокрема, випадково виявлені поховання в Кристинополі, Бендюзі, Добростанах, Капустянцях, Петрилові, Рудках) [38, s. 20]. К. Гадачек звернув увагу на нестійкий характер культури “чорних урн”. Пізніше усі ці пам'ятки були об'єднані в окрему пшеворську культуру.

Рис. 25. Археологічні знахідки з розкопок К. Гадачека в Кошилівцях

Рис. 26. Зооморфна пластика з розкопок К. Гадачека. ЛІМ

До числа найвидатніших досягнень К. Гадачека належать дослідження поселення трипільської культури в урочищі Обоз біля с. Кошилівці на Тернопільщині (рис. 25). Перші розвідки проведено тут у 1906 р. [40, s. 4–5]. Стаціонарні дослідження пам'ятки впродовж 1908–1912 рр. дали надзвичайно багатий матеріал. Особливу увагу науковець звертав на мистецтво трипільців, зокрема – на зооморфну та антропоморфну пластику. Частина матеріалів, виявлених К. Гадачеком у Кошилівцях, зберігається у фондах Львівського історичного музею (рис. 26). Результати дослідження пам'яток кошиловецького типу введені

Рис. 27. Курганний могильник в ур. Поруби. Гравюра XIX ст. В. Січинського

вченим до наукового обігу [40, s. 74]. У монографії 1914 р. К. Гадачек, вперше у практиці вивчення цієї культури, детально описує сам процес польового дослідження, а також висвітлює питання зв'язку культури мальованої кераміки з неолітичними культурами інших областей.

У 1905 і 1907 роках К. Гадачек проводив дослідження літописного Пліснеська. Пліснеське городище досі залишається об'єктом прискіпливої уваги істориків, археологів, туристів і належить до пам'яток, на яких, незважаючи на столітню історію досліджень, запитань залишається

Рис. 28. Молотівський скарб

більше, ніж є відповідей. У 1880-х роках перші розкопки курганів у Пліснеську проводив Т. Земецький. К. Гадачек вперше зняв топографічний план Пліснеського городища, провів візуальне обстеження валів, ровів та доріг, визначив місця, де знаходилися в'їзні ворота до міста, а також здійснив кілька траншей на його дитинці. Не виявивши яких-небудь решток мурів, дослідник припускав, що оборонні укріплення міста були споруджені з дерева [54, s. 9]. Більше уваги дослідник приділив курганному могильнику в ур. Поруби (рис. 27), розкопавши 8 курганів. В більшості це безінвентарні поховання, лише в більших курганах зустрічалися предмети “музейної вартості” [26, с. 136].

На третьому етапі розвитку польової археології не останню роль в археологічних дослідженнях продовжують відігравати *випадкові знахідки*. Частина відомих скарбів, випадково виявлених наприкінці ХІХ ст., мала величезну наукову та мистецьку вартість. До таких відомих знахідок, як Михалківські скарби, Молотівське срібло (рис. 28), скарб із с. Комарники Турківського повіту, зверталось чимало дослідників. Львівські науковці

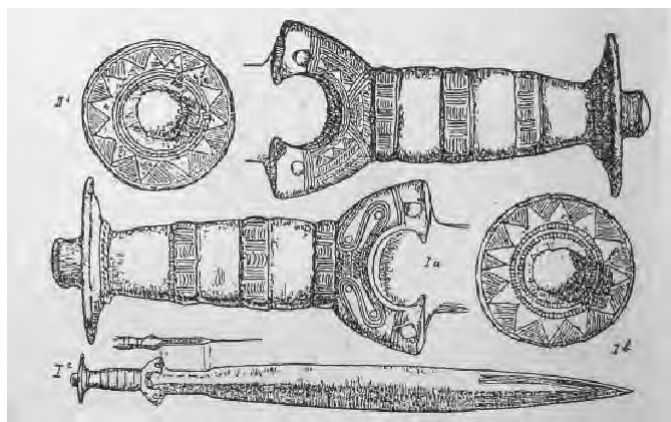

Рис. 29. Скарб бронзових мечів із с. Комарники

кінця ХІХ – початку ХХ ст. часто звертались до випадково виявлених скарбів і робили доволі серйозні висновки щодо їх культурної та хронологічної приналежності. Так, зокрема, 1900 р. М. Грушевський публікує на сторінках Записок НТШ статтю, присвячену скарбу бронзових мечів із с. Комарники (рис. 29). В результаті порівняльного аналізу трьох віцілих зі скарбу мечів, із відповідними аналогами, виявленими на інших територіях, автор розвідки відносить їх до пізнього етапу середньодунайської археологічної культури [9, с. 2–3].

На третьому етапі розвитку археології спостерігається докладніший, ніж на другому, більш комплексний підхід у вивченні випадкових знахідок скарбів. Прикладом може служити дослідження умов відкриття Михалківського скарбу, яке здійснив К. Гадачек, застосувавши при цьому, крім ретельного аналізу топографічної ситуації, метод фотофіксації місця виявлення знахідки. На історії вивчення інших випадкових знахідок упродовж досліджуваного періоду детально зупинятися не будемо, оскільки не ставимо за мету подати повний перелік знайдених речей.

Підводячи підсумки, варто відзначити, що вже від *першого етапу*, який ми окреслюємо як доба романтизму, можемо зауважити неабияке зацікавлення археологією. Звичайно, що до наукового обігу вводяться лише предмети музейної вартості, однак, частина експонатів і досі

зберігається у львівських музеях та є цікавинкою для відвідувачів. Саме на цьому етапі розпочато польові дослідження Галича, Львова, Тустані. Мабуть говорити про їх значення у розвитку туризму на заході України не має потреби.

Для *другого етапу* характерним є перехід до польових археологічних досліджень. Окрім того, що проводяться розкопки на багатьох відомих пам'ятках, археологи роблять спробу показати свої здобутки громадськості. Прикладом цього є археологічні виставки проведені у Львові у 1885 та 1888–89 роках, які мали значний резонанс у суспільстві і згодом перетворилися на постійно діючі музеї. Більше того, саме археологи спричинилися до того, аби дослідити і зберегти, в тому числі і для нашого покоління, чимало замків на теренах заходу України.

Серед найважливіших здобутків *третього періоду* слід відзначити кілька основних моментів. Вагоме місце в археологічних дослідженнях, здійснених львівським археологічним осередком, належить вивченню середньовічних пам'яток та локалізації літописних міст. Зокрема, в цей час проводились дослідження у Звенигороді, Галичі, Пліснеську. Власне результати археологічних розкопок і розвідок дали змогу локалізувати княжі столиці Звенигород та Галич, які досі є привабливими для туриста. Більше того, дослідження, які проводять сучасні археологи на згаданих пам'ятках, дають змогу особливо допитливим мандрівникам познайомитися з археологією на терені. Завдяки цілеспрямованим науковим пошукам саме в цей час на археологічній карті Східної Галичини з'явилися нові пам'ятки, які стали всесвітньо відомими, це, зокрема, Кошилівці, Більче-Золоте, печера Вертеба та ряд інших.

І на завершення, варто зазначити, що як і в XIX ст., так і донині без результатів археологічних розкопок, розвідкових робіт та діяльності археологічних музеїв туристичні маршрути заходу України були б значно біднішими.

ДЖЕРЕЛА:

1. *Бандрівський М.* Археологічні зацікавлення Михайла Грушевського [Текст] / М. Бандрівський // “Михайло Грушевський”. Збірник наукових праць і матеріалів Міжнародної ювілейної конференції, присвяченої 125-й річниці від дня народження Михайла Грушевського (Праці сесій, конференцій, симпозіумів, круглих столів НТШ у Львові. – Т. 3). – Львів, 1994. – С. 43–49.
2. *Бандрівський М.* Все ще недооцінений археолог Володимир Гребеняк [Текст] / М. Бандрівський // МДАПВ. Постаті української археології. – Львів, 1998. – Вип. 7. – С. 79–81.

3. *Берест Р.* Внесок Івана Франка у розвиток археологічної науки в Галичині [Текст] / Р. Берест // Археологічні дослідження Львівського університету. – Львів, 2006. – Вип. 9. – С. 11–16.
4. *Берест Р.* Проблеми та перспективи еволюції археологічного туризму [Текст] / Р.Я. Берест // Управління конкурентоспроможністю в туризмі: макро- і мікрорівень. – Львів, 2012. – С. 58–65.
5. *Білас Н. І. І. Шараневич та його внесок у розвиток археологічної науки* [Текст] / Н. Білас // Археологія. – К., 2002– № 3. – С. 152–156.
6. *Булик Н.* Археологічні осередки Львова (1875–1914): наукові пошуки та польові здобутки [Текст] / Н. Булик // Археологічні дослідження Львівського університету. – Львів, 2008. – Вип. 11. – С. 209–237.
7. *Гаврилів Б., Деркач І., Кафарський В.* Давній Галич в пам'ятках історії та культури [Текст] / Б. Гаврилів, І. Деркач, В. Кафарський. – Івано-Франківськ, 1999. – 152 с.
8. *Гребеняк В.* Сліди скитської культури в Галичині [Текст] / В. Гребеняк // Записки НТШ. – Львів, 1914. – Т. СХVII–СХVIII.
9. *Грушевський М.* Бронзові мечі з Турецького повіту (Галичина) [Текст] / М. Грушевський // Записки НТШ. – Львів, 1900– Т. 33. – С. 1–4.
10. *Грушевський М.* Похоронне поле в с. Чехах. Археологічна розвідка [Текст] / М. Грушевський // Записки НТШ. – Львів, 1899. – Т. XXXI–XXXII. – С. 1–22.
11. *Грушевський М.* Похоронне поле каменного віку в с. Чехах (пов. Брідський) [Текст] / М. Грушевський // Записки НТШ. – Львів, 1895. – Т. VI. – С. 11–12.
12. *ДАЛО Ф. 26* (Львівський університет). Оп. 7. Спр. 586. Арк. 73.
13. *Дем'ян Г.* Іван Вагилевич – історик і народознавець [Текст] / Г. Дем'ян. – Київ, 1993. – 145 с.
14. *Киричук О.* Археологічні дослідження Ставропігійського Інституту в 70–90-х роках XIX ст. [Текст] / О. Киричук // Археологічні дослідження Львівського університету. – Львів, 2000. – Вип. 4. – С. 214–227.
15. *Лаврецький Л.* Розкопи старинного Галича [Текст] / Л. Лаврецький // Зоря. – Львів, 1882. – № 19. – С. 304.
16. *ЛННБ, АСП 576/п.16, оп. IV.*
17. *ЛННБ, ф. 77, спр. 515/п. 13, арк. 12.*
18. *Макарчук С.* Історико-етнографічні райони України [Текст] / С. Макарчук. – Львів, 2012. – 351 с.
19. *Максимчук І.* Нарис історії роду Петрушевичів [Текст] / І. Максимчук. – Чикаго, 1967.

20. Маньковська Р. Туризм як складова сучасної культури України (на прикладі археологічних пам'яток півдня України) [Текст] / Р. Маньковська // Краєзнавство. Вип. 1–4. – 2006. – С. 186–188.
21. Пастернак Я. Старий Галич: археологічно-історичні дослідження у 1850–1943 рр. [Текст] / Я. Пастернак. – Краків-Львів, 1944. – 219 с.
22. Пастернак Я. Ті, що розкрили підземний архів України. (Пам'яті видатних археологів України) [Текст] / Я. Пастернак // Терем. – Р. І. – Ч. І. – Жовтень. – Детройт, 1962. – С. 7–12.
23. Петрушевич А. Археологические находки близ города Галича [Текст] / А. Петрушевич // Вѣстник Народного Дома. – Львовъ, 1882. – Ч. 1. – С. 7
24. Петрушевич А. С. Археологические находки близ города Галича [Текст] / А. Петрушевич // Вестник Народного Дома. – Львов, 1882–1884. – № 1–18
25. Петрушевич А. О каменном истукане Хорса, Дажьбога открытом в русле реки Збруча в 1851 [Текст] / А. Петрушевич // Литературный сборник Галицко-русской Матицы. – Львів, 1885. – Вип. 1. с. 1–3; Вип. II, III. С. 77, 103–104
26. Погоральський Я. Пам'ятки доби Київської Русі у дослідженнях археологів Львівського університету [Текст] / Я. Погоральський // Археологічні дослідження Львівського університету. – Львів, 2005. – Вип. 8. – С. 133–151.
27. Пыпин А.Н. История русской этнографии [Текст] / А. Н. Пыпин. – Санкт-Петербург, 1891. – Т. III.
28. Рожко М.Ф. Тустань – давньоруська наскельна фортеця [Текст] / М. Ф. Рожа. – Київ, 1996 – 240 с.
29. Русалка Дністрова. Документи і матеріали / Упорядник Ф. І. Стеблій. – Київ, 1989. – С. 191–192.
30. Уваров О. Галиція. Археологическія замѣтки / [Текст] О. Уварова // Сборникъ мелкихъ трудовъ. Изданъ ко дню 25-лѣтія со дня кончины. Подъ редакторствомъ Гр. П. С. Уваровой. Т. II. – Москва, 1910. – С. 22–51
31. ЦДІА України у Львові Ф. 146 (Галицьке Намісництво). Оп. 51а. Спр. 1030. Арк. 3.
32. ЦДІА України у Львові Ф. 192 (Крайове археологічне товариство). Оп. 1. Спр. 7. Арк. 25.
33. ЦДІА України у Львові Ф. 309 (Наукове товариство імені Шевченка). Оп. 1. Спр. 31. Арк. 14.
34. Шараневичь И. Памятники галицко-русской старины в изображеніях / [Текст] И. Шараневичь. – Ч. 1. – Львов, 1886. – 11 с.
35. Czasopism naukowy księgozbioru publ. imienia Ossolińskich. – Lwów, 1829. – Т. II. – S. 84.

36. *Demetrykiewicz W.* Kurhany w Przemyskim i Drogożyckim // Materiały antropologiczno-archeologiczne i etnograficzne. – Kraków, 1898. – T. II. – S. 3–12.
37. *Dołęga Chodakowski Z.* O Słowiańszczyźnie przed chrześcijaństwem oraz inne pisma i listy. Oprocował i wstępem opatrzył J. Maślanka. – Warszawa, 1967
38. *Hadaczek K.* Album przedmiotów wydobytych w grobach cmentarzyska ciałopalnego koło Przeworska (z epoki cesarstwa rzymskiego). – Lwów, 1909.
39. *Hadaczek K.* Grabarka Niesłuchowska // Teka konserwatorska. – Lwów, 1900. – R. II. – S. 71-86.
40. *Hadaczek K.* Osada przemysłowa w Koszyłowcach z epoki eneolitu. – Lwów, 1914. – 74 s.
41. *Hadaczek K.* Z badań archeologicznych w dorzeczu Bugu // Teka konserwatorska. – Lwów, 1900. – R. II. – S. 48–59.
42. *Hadaczek K.* Z badań archeologicznych w dorzeczu Dniestru // Materiały antropologiczno-archeologiczne i etnograficzne. – Kraków, 1903. – VI. – S. 33
43. *Janusz B.* Zabytki przedhistoryczne Galicyi Wschodniej. – Lwów, 1918. – 310 s.
44. Katalog muzeum imienia Lubomirskich. – Lwów, 1877. – 158 s.
45. *Kirkor A.* Wycieczka na Podole Galicyjskie // Kłosa. – Lwów, 1877. – T. XXIV. – S. 355–379.
46. *Kopernicki I.* Poszukiwania archeologiczne w Horodnicy nad Dniestrem, dokonane w r. 1877 // Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej. – Kraków, 1878. – S. 19–72.
47. *Maślanka J.* Zorian Dołęga Chodakowski. – Wrocław-Warszawa-Kraków, 1965. – 159 s.
48. *Ossowski G.* Sprawozdanie z wycieczki paleoetnologicznej po Galicyi w r. 1889 // Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej. – Kraków, 1890. – T. XIV. – S. 19–22.
49. *Pauli Ż.* Starożytności Galicyjskie. – Lwów, 1840. – 49 s.
50. *Pełński J.* Halicz w dziejach sztuki średniowiecznej (na podstawie badań archeologicznych i źródeł archiwalnych). – Kraków, 1914. – 207 s.
51. *Potocki M.* Wiadomość początkowa [W:] Wiadomość o bożyszczu słowiańskim znalezionym w Zbruczu r. 1848 // Rocznik Towarzystwa Naukowego z Uniwersytetem Jagiellońskim złączonego. Oddział Sztuk i Archeologii. – Kraków, 1851. – Z. I. – S. 3–16.
52. *Przybysławski W.* Repertoryum zabytków przedhistorycznych na obszarze szesnastu powiatów Galicyi Wschodniej. – Lwów, 1906. – 77 s.

53. *S[chneider]A.* Badania i poszukiwania archeologiczne w Galicji w ostatnich latach // Przegląd archeologiczny. – Lwów, 1876. – R. 1. – Z. I. – S. 44–51
54. Sprawozdania Grona c. k. Konserwatorów i korespondentów Galicyi Wschodniej // Teka konserwatorska. – Lwów, 1905. – T. III. – S. 9.
55. *Szaraniewicz I.* Cmentarzyska przedhistoryczne w Czechach i Wysocku w powiecie Brodzkim, odkryte w 1895, 1896 i 1897 // Teka konserwatorska. – Lwów, 1900. – R. II. – S. 1–30.
56. *Wagilewicz J.* Berda w Uruczu // Biblioteka naukowego zakładu Ossolinskich. – Lwów, 1843. – T. 6. – S. 151–168.
57. *Ziemięcki T.N.* Sprawozdanie z wycieczki archeologicznej w r. 1883 dokonanej // Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej. – Kraków, 1884. – T. VIII. – S. 88.
58. *Ziemięcki T.N.* Sprawozdanie z wycieczki archeologicznej w r. 1885 dokonanej // Zbiór wiadomości do antropologii krajowej. – Kraków, 1886. – T. X. – C. 15–16

Наталія БУЛЫК

АРХЕОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ НА ЗАПАДЕ УКРАИНЫ ПЕРЕД ПЕРВОЙ МИРОВОЙ ВОЙНОЙ И ПРИМЕНЕНИЕ ИХ РЕЗУЛЬТАТОВ В ТУРИЗМЕ

В статье прослежена история археологических исследований на протяжении XIX – начала XX в. В пределах указанного времени выделено три этапа, это 1818–1875 – период романтической археологии; последняя четверть XIX в. – археология эпохи позитивизма; начало XX в., которое можно обозначить, как период культурно-исторической школы. На основе этих этапов становления и развития рассмотрена эволюция в методике полевых исследований на западе Украины.

В рамках каждого этапа рассмотрены опорные памятники, которые имели значение не только для археологии, но и для развития туризма. При подведении итогов внимание акцентировано на том факте, что значительная часть археологических памятников открытых и исследованных в XIX – начале XX в. до сих пор считаются важными туристическими объектами запада Украины. Это прежде всего, Высокий Замок во Львове, Галич, Звенгород, Плиское городище, пещера Вертеба и многие другие.

Привлечение данных археологии в туризме будет способствовать развитию молодого и перспективного направления – “археологического туризма”.

Ключевые слова: полевые исследования, археологический памятник, археологический туризм, раскопки.

Natalia BULYK

**ARCHAEOLOGICAL RESEARCHES IN THE WESTERN
UKRAINE BEFORE WORLD WAR I AND USING OF THEIR
RESULTS AT TOURISM**

History of archaeological research during the XIX – beginning of XX century is presented at the article. Within this time span three stages are highlighted: 1818–1875 – era of romantic archeology; last quarter of the XIX century – archaeology of the era of positivism; and beginning of XX century, which can be defined as period of cultural-historical school. Evolution of the methods of field research in western Ukraine was analyzed on the base of these stages of formation and development.

Within each phase basic archaeological sites which were important not only for archeology but also for the development of tourism are reviewed. At the summary, the fact is emphasized that a large number of archaeological sites discovered and studied in XIX – beginning of XX century are still among the most important touristic attractions of the Western Ukraine. First of all there are Vysokyi Zamok in Lviv, Halych Zvenyhorod, Plisnes'ko hill-fort, Verteba cave and many others.

Using of archaeological data at tourism is favorable for the development of young and promising direction – “archaeological tourism”.

Key words: field studies, archaeological site, archaeological tourism, excavations.